

iets landschapachtigs. Er is ongelijksoortigheid en ongelijkwaardigheid der huizen en er is een graadverschil in importantie tusschen de eenheden, die de stad samenstellen. Er is ook het element nevenschikking in de „cosmisch juiste” stad. Dit element treedt in het stadsbeeld op als eenheid van vormen-taal, m.a.w. van stijl. Een schoone stad zal eens behooren te zijn een gemeenschap van individueel gedifferentieerde huizen en gebouwen, die allen opgetrokken zijn in een zelfden stijl. Ieder huis een individu, maar een individu, dat niet naar den vorm los van de buurhuizen is. Het cosmische straatbeeld houdt dus juist het midden tusschen de bouwanarchie en het bouwanarchisme van den laat negentiende en vroeg twintigste eeuwsche stedenbouw en het bouwblok der moderne stadsontwerpen. Het bouw-individualisme stelt het onverbonden huis, de bouwblokmanie laat de individueele huizen vergroeien tot gebouwen. Als ideaal voorbeeld hoe het behoort te zijn, kunnen de Amsterdamsche grachten gelden. Ieder huis is een individu, een enkele noot, en de voortgang der gevels vormt een melodie. Ook moet worden gewaakt, dat de verhouding tusschen de afmetingen der huizen, in de hoogte zoowel als in de breedte, evenwichtig is. Verder dringt zich het gesloten gevelvlak logisch aan ons op. Blinde zijmuren zijn niet bestemd om gezien te worden en smalle gangetjes tusschen de huizen, of zelfs smalle spleten — iets, wat men in Frankrijk nog al eens ziet — vormen esthetisch ongemotiveerde onderbrekingen van het melos van straat of gracht. Ook de villa in het stadsbeeld is esthetisch niet te verdedigen, want het komt hier niet, het kan hier niet komen, tot een voortgaande melodie. Op iedere noot volgt een hiaat.

Hoe ouder de steden, hoe meer ze voldoen aan de eischen van een cosmisch stadsbeeld. Hun groei heeft afgehangen van duizend toevalligheden. Ze dragen de signatuur van het leven. Ze zijn dan ook doorgaans gespaard gebleven voor het schema van passer en lineaal. De roosterplattegrond ontbreekt gelukkig, die gerationaliseerde ruitstructuur, waarin Oswald Spengler het onfeilbaar symptoom van het geestelijk verval eener cultuur kon zien: eine Spätzeit. De schaakbordstad nu is inderdaad niet langer organisch te noemen. Zij is ontstaan in het brein van een op nuttigheid uitgeslapen menschensoort. Men leest: haast, ongeduld, ontbreken van phantasie en zin voor het individueele in deze op de teekenplank ontworpen plattegronden.

Gaat de mensch bewust een stadsplan ontwerpen, dan stelt hij zich een moeilijke taak. Want hij achterhaalt niet licht het langzaam en zeker werk van eeuwen organisch menschenleven. Die signatuur is niet gemakkelijk na te maken. Maar toch acht ik het niet onmogelijk. Vereischt is voor alles een cosmisch gericht stedenontwerper. Helaas komt in onze rationalistisch georiënteerden tijd de urbanist nauwelijks toe aan overwegingen van ongeïnteresseerd stedenschoon. Hij moet denken aan hygiëne, aan verkeer,